

O'QITUVCHI OBRAZI VA UNGA TURLI QARASHLAR (JADID ADABIYOTI MISOLIDA)

Hamrakulova Xurshida Kuvvatovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti professori, filologiya fanlari doktori

Saidova Shahnoza Isroil qizi

Guliston davlat universiteti doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola jadid adabiyotida o'qituvchi obraziga turli qarashlar, ularning kasbiga bo'lgan yondashuvlari, ijobiy va salbiy jihatlari jadid adabiyoti vakillari Abdurauf Fitrat hamda Cho'lpon asarlari misolida o'rganilgan*

Kalit so'zlar: *Turkiston, jadid adabiyoti, muallim, ustoz, o'qituvchi, obraz*

Аннотация: *В статье на примере произведений представителей джадидской литературы Абдурауфа Фитрата и Чулпона рассматриваются различные взгляды на образ учителя в джадидской литературе, их подходы к своей профессии, их положительные и отрицательные стороны.*

Ключевые слова: *Туркестан, джадидская литература, учитель, наставник, образ*

Abstract: *This article examines different views on the image of a teacher in Jadid literature, their approaches to their profession, and their positive and negative aspects using the works of Jadid literature representatives Abdurauf Fitrat and Chulpon as an example.*

Keywords: *Turkestan, Jadid literature, teacher, mentor, image*

Yangi o'zbek adabiyotining shakillinishi va sayqal topishida asosiy omil bo'lgan jadid adabiyoti bugungi kunda keng o'rganilmoqda. Jadid adabiyotida o'qituvchiga nisbatan qarashlar, unga bo'lgan hurmat va ehtirom adiblarning asarlarida keng yoritilgan. Jadid adabiyotida o'qituvchi obrazi juda muhim va markaziy mavzulardan biri hisoblanadi.

Jadid adabiyoti XIX asr oxiri va XX asr boshlarida zamonning suronli davrida xalqni marifatga yetaklash uchun kurash davrida shakllangan bo'lib, ma'rifatparvarlik ruhida yozilgan asarlar orqali xalqni uyg'otish, ilmga chaqirish, islohotlarni targ'ib qilishga harakat qilingan.

Bu vazifalarni bajaruvchi zot o'qituvchi va ustozlardir. Ko'plab jadid adabiyoti namoyandalari ijodida ziyoli yoki mudarris obrazlari tasvirlangan bo'lib, undan asosiy maqsad davr ziyolilarining kamchiliklari, illatlari qoralangan. Shuni ta'kidlab o'tishimiz lozimki, bu davrda aksariyat asarlarda o'qituvchi obrazi salbiy pozitsiyalarda ham tasvirlangan.

Mumtoz adabiyotimizda o'qituvchi siymosi unga qo'yilgan talablar ancha baland bo'lgan bo'lsa, bu davr adabiyotida esa uning aksini ko'ramiz. Jadidlarning asosiy g'oyasi jaholatga qarshi kurashish, ilm-fan va ta'lim orqali jamiyatni uyg'otish edi. Shuning uchun ularning naznida o'qituvchi alohida qarashlar markazida bo'lgan.

Jadid adabiyotining ko'zga ko'ringan vakillaridan biri Abdurauf Fitrat "Munozara" asarida buxorolik mudarris va uning bir farangi ila qilgan munozarasi haqida bayon qiladi.

Fitrat mudarris bilan farangini qarshi qo'yar ekan, unung asl maqsadi Turkistondagi eski va yangi maktablari o'rtasidagi ixtilofga barham berish, ularni ilm yo'lida birlashtirish bo'lgan. Shuningdek, Fitrat mudarris misolida Buxorodagi jamiki ziyolilarning ahvoli va maktab, madrasalardagi holat haqida ham o'qirmanda tasavvur uyg'otgan.

Asarda tasvirlangan mudarris tor va biqiq fikrleydigan, yetarli bilimga ega bo'lmagan, faqat tirikchilik vajidan shu kasbni tanlagan ustoz sifatida tasvirlangan. Muallif uni ortiqcha tasvirlab o'tirmaydi, ammo uning gap-so'zidan o'quvchida u haqida tasavvur uyg'onadi.

Farangining aholingiz bari savodlimi, degan savoliga mudarris shunday javob beradi: "Hammaning ilmli bo'lishi mumkin emas. Agar hamma ilmli bo'lsa, boshqa ishlar egasiz qolur", - deya javob beradi [4]. Asarda tasvirlangan mudarris o'sha davr mudarrislarining tipik vakilidir. U o'z ilmsizligini qancha yashirishga urinmasin, oxirida farangiga tan beradi va "Birinchi najot yo'li ilmdir", deya munozaraga chek qo'yadi.

Jadid adabiyotining yanabir yirik namoyondalaridan biri Cho'lponning "Zamona xotini" dramasi ham Abdulahad muallim obrazi keltirilgan. Abdulahad muallim dramaning asosiy qahramonlaridan biri va o'zi istiqomad qilib kelayotgan qishloqning zulmkor rahbarlarga qarshi chiqadi.

Yuqoridagi kabi ko'plab jaded adabiyoti vakillari o'qituvchi siymosiga o'z asarlarida keng to'xtalib o'tan va ularning zamonadagi say harakatlari va marifat ulashishdagi intilishlariga mos holda ijobiy yoki salbiy hislatlarini nomoyon qilishgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdulhamid Cho'lpon // Zamona xotini. Chulpon.uz. kutubxonasi. 2014.
2. Abdulla Qahhor // O'tmishdan etaklar. – Toshkent: Yangi asr avlodi. 2017.
3. Abdulla Qodiriyning. Mehrobdan chayon. Sharq nashriyoti. 2018.
4. Abdurauf Fitrat // Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma'naviyat. 2000.
5. B.To'xliyev. Adabiyot. Cholpon nashriyoti. Toshkent. 2010.
6. Maxmudxo'ja Bexbudiy // Padarkush. Ziyo.uz kutubxonasi. 2013.
7. Parda Tursun // O'qituvchi. –Toshkent: Yosh kitobxon. 2020.
8. Sadriddin Ayniy // Eski maktab. –Toshkent: Yangi asr avlodi. 2020.
9. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – T.: Noshir, 2019.